

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

BÙI THỊ TOÀN

TRƯỜNG CA ANH NGỌC

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60 22 34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Vũ Văn Sỹ

Thái Nguyên, năm 2010

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, là kết quả lao động nghiêm túc, tìm tòi và kế thừa trong quá trình nghiên cứu của tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kì công trình nào khác.

Tác giả luận văn

BÙI THỊ TOÀN

MỤC LỤC

	Trang
MỞ ĐẦU.....	1
1.Lý do chọn đề tài.....	1
2.Lịch sử vấn đề.....	2
2.1. Những ý kiến về thơ Anh ngọc nói chung.....	2
2.2. Những ý kiến về trường ca Anh Ngọc nói riêng.....	3
3. Đối tượng nghiên cứu.....	5
4. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
5. Phương pháp và phạm vi nghiên cứu.....	5 5.1.
<i>Phương pháp nghiên cứu.....</i>	<i>5</i>
<i>5.2. Phạm vi nghiên cứu.....</i>	<i>6</i>
6. Đóng góp của luận văn.....	6
7. Kết cấu của luận văn.....	6
NỘI DUNG.....	7
CHƯƠNG 1.....	7
SỰ HÌNH THÀNH THỂ LOẠI TRƯỜNG CA TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM HIỆN ĐẠI.....	7
1.1. Quá trình định hướng của nền văn học Cách mạng và sự hình thành hệ thống thể loại.....	7
<i>1.1.1. Sự định hướng của văn học.....</i>	<i>7</i>
<i>1.1.2. Và sự hình thành hệ thống thể loại.....</i>	<i>8</i>
1.2. Hiện tượng trường ca.....	12
<i>1.2.1. Sơ lược về thể loại trường ca.....</i>	<i>12</i>
<i>1.2.2. Thể loại trường ca trong văn học Việt Nam hiện đại.....</i>	<i>15</i>
1.3. Anh Ngọc - Một tác giả có thành tựu về trường ca.....	22

1.3.1. Anh Ngọc- Một trong những nhà thơ tiêu biểu của thế hệ thơ chống Mỹ.....	22
1.3.2. Anh Ngọc và thể loại trường ca.....	25
CHƯƠNG 2.....	34
SỨ MỆNH LỊCH SỬ CỦA NGƯỜI LÍNH VÀ SỐ PHẬN LỚN CỦA DÂN TỘC.....	34
2.1. “Sóng Côn Đảo” - tượng đài bất hủ về Cách mạng.....	34
2.1.1. Bức tranh phi nhân tàn khốc nơi ngục tù Côn Đảo.....	34
2.1.2. Người chiến sĩ cộng sản trên địa ngục Côn Đảo - tượng đài bất hủ về ý chí Cách mạng.....	37
2.2. “Sông núi trên vai” – hình tượng cao đẹp của những người phụ nữ trong chiến tranh.....	40
2.2.1. Tái hiện cuộc chiến đấu độc đáo trong chiến tranh.....	40
2.2.2. Phẩm chất anh hùng của những người phụ nữ lao động bình thường.....	45
2.3. “Sông Mê Công bốn mặt”- hiện thực của đất nước Campuchia trong thảm họa diệt chủng và cuộc hồi sinh của dân tộc.....	50
2.3.1. Thảm kịch đau thương của đất nước Campuchia.....	46
2.3.2. Sự ám ảnh về cái chết của con người trong thảm họa diệt chủng và sự liên tưởng về những sai lầm một thời ở Việt Nam.....	56
2.3.3. Vẻ đẹp tuyệt vời của kiến trúc Ăng –co - biểu tượng nền văn minh của đất nước Campuchia và cuộc hồi sinh của dân tộc.....	61
2.4. “Điệp khúc vô danh” - sứ mệnh lịch sử của người lính.....	66
2.4.1. Cảm hứng vô danh - động lực và cội nguồn lịch sử, Tổ quốc và dân tộc.....	66
2.4.2. Hình tượng người lính trong cảm xúc vô danh.....	72
CHƯƠNG 3.....	79

ĐẶC TRƯNG NGHỆ THUẬT.....	79
3.1. Kết cấu trường ca Anh Ngọc.....	79
3.1.1. Cách kết cấu.....	79
3.1.2. Sự khác biệt trong kết cấu của trường ca Anh Ngọc.....	90
3.2. Sự tích hợp thể loại.....	91
3.3. Ngôn ngữ, giọng điệu	95
3.3.1. Ngôn ngữ.....	95
3.3.2. Giọng điệu.....	100
KẾT LUẬN.....	108
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	111

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Những năm bảy mươi, tám mươi của thế kỷ XX, lịch sử văn học chứng kiến sự nở rộ của những sáng tác thơ dài hơi, có quy mô và dung lượng lớn, khái quát về sự kiện và những biến cố lịch sử, về những số phận con người gắn liền với số phận của dân tộc, của đất nước. Những tác phẩm này được gọi là trường ca và đã trở thành những mẫu mực của thể loại mới như: *Bài ca chim Choro* (Thu Bồn); *Theo chân Bác* (Tố Hữu); *Mặt đường khát vọng* (Nguyễn Khoa Điềm); *Đường tới thành phố* (Hữu Thỉnh); *Những người đi tới biển* (Thanh Thảo) và *Sông Mê Công bốn mặt* (Anh Ngọc)...

Anh Ngọc là nhà thơ thuộc thế hệ các nhà thơ chống Mỹ. Ông là một chiến sĩ cầm súng trực tiếp và làm thơ trong cuộc kháng chiến hào hùng của dân tộc. Ngoài những đặc điểm chung của thơ ca của nền thơ chống Mỹ, thơ Anh Ngọc mang những nét riêng, độc đáo cả về nội dung và nghệ thuật. Đặc biệt với thể loại thơ dài hơi, Anh Ngọc đã dành nhiều tâm huyết vào các trường ca (với bốn tác phẩm cụ thể: *Sóng Côn Đảo*, *Sóng núi trên vai*, *Sông Mê Công bốn mặt* và *Diệp khúc vô danh*), ghi dấu những năm chiến đấu gian khổ, khốc liệt nhưng cũng vô cùng oai hùng của dân tộc Việt Nam trong sự nghiệp giải phóng dân tộc và giúp bạn Campuchia. Trường ca Anh Ngọc là những bức tranh sinh động về đời sống tinh thần của con người với sự thăng trầm của lịch sử, cụ thể qua hình tượng người lính.

Trường ca Anh Ngọc giàu tính tư tưởng và triết lý mang nét đặc thù riêng được xuất phát từ suy cảm mà ông đã chiêm nghiệm trong cuộc sống, trong chiến đấu với một tâm tri thức dày công tích lũy của người lính trí thức. Đặc biệt nhà thơ không giấu giếm khát vọng đưa tư tưởng vào thơ để đi tìm cái lõi của cuộc sống với những giá trị chân thực, có tính phổ quát và vĩnh cửu.

Chọn đề tài Trường ca của Anh Ngọc, luận văn muốn nghiên cứu sâu hơn về một hiện tượng thể loại, thông qua việc phân tích có hệ thống đặc trưng thẩm mỹ của những tác phẩm thơ dài hơi của một tác giả tiêu biểu trong nền thơ trữ tình Cách mạng của thế kỷ.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Những ý kiến về thơ Anh Ngọc nói chung

Trong giai đoạn đầu của mình, cảm nhận chung của các nhà nghiên cứu, phê bình văn học và bạn đọc đều cho rằng thơ Anh Ngọc là giọng thơ tươi tắn, chân thực và đầy xúc động của một người lính trí thức mẫn cảm và trẻ trung.

Lê thị Tuyết Nga trong bài *Những trang thơ chân thành xúc động* (1994) đã viết: “Thơ Anh Ngọc không phải loại thơ làm xiếc bằng ngôn từ, cũng không phải là loại thơ thường được đọc to trên các diễn đàn, mà là những lời độc thoại nội tâm sâu lắng, những lời độc thoại tâm tình từ trái tim “không bao giờ yên tĩnh” của nhà thơ. Anh viết đúng những gì mình suy nghĩ. Thơ Anh Ngọc không vay mượn, không là bất cứ tiếng vọng của hồn thơ nào..” [38, tr.10].

Đoàn Minh Tuấn trong bài *Những ngọn lửa màu lá non* (Đọc “Thơ tình rút từ nhật ký” của Anh Ngọc) cũng khẳng định: “*Anh Ngọc là nhà thơ của những tư tưởng và ý nghĩa đúng và mới. Không câu nệ vào hình thức, miễn sao phát biểu một cách chính xác nhất tình cảm của mình*” [60, tr.14] - một nhận xét cô đúc và khá chính xác.

Trần Hòa Bình trong bài *Ngàn dặm và một bước* (Trên báo Nhân dân ra ngày 31/3/1985) cũng nhận xét: *Một số bài thơ của Anh Ngọc lôi cuốn người đọc bởi những ý tưởng thâm trầm và khá thấu đáo. Anh Ngọc biết nắm bắt những chi tiết, sự việc, nhiều sức biểu cảm..* [7, tr.7]. Có thể thấy rằng những vần thơ của Anh Ngọc thường được viết nên bởi những cảm xúc, sự rung động của chính con tim nhà thơ.

Trong bài *Người lính ấy là tôi* trên báo *Phụ nữ Việt Nam* số 31 (1/8/1997), tác giả Thành Sơn cũng nhận định: “Bắt đầu từ những cảm xúc hiện thực, thơ Anh Ngọc giàu chất liên tưởng mơ mộng, tác giả ưa dùng vệt sáng tươi tắn trong mỗi hình ảnh, mỗi tứ thơ...” [50, tr.13].

Những năm sau này của chặng đường sáng tác, thơ Anh Ngọc hướng tới sự chiêm nghiệm, triết lý. Trong bài báo *Với nhà thơ Anh Ngọc “Thế gian đẹp và buồn”* tác giả Nguyễn Hữu Quý cho rằng: “Thơ Anh Ngọc hướng tới sự khái quát và triết lý...” [48, tr.9].

Những ý kiến về trường ca Anh Ngọc

Viết về tập thơ *Ngàn dặm và một bước* (trên báo Nhân Dân ra ngày 31/03/1985) tác giả Trần Hoà Bình nhận xét: “Rất có thể “Nụ cười bốn mặt” (trích trường ca *Sông Mê Công bốn mặt*) được khơi nguồn từ cảm hứng lịch sử, cảm hứng văn hoá, nhưng ở đó một sự xúc động đồng loạt đã liên kết được vốn hiểu biết của anh về đất nước có nền văn minh Ăng-co từng đứng trước thảm hoạ diệt chủng. Anh Ngọc tỏ ra biến hoá trong cách cảm và nghĩ. Anh điều chỉnh được sự say mê và tinh táo trong cách biểu hiện”...[7, tr.4].

Trong bài *Anh Ngọc với trường ca Sông Mê Công bốn mặt* (Tạp chí Văn nghệ quân đội, số 9/ 1989) nhà nghiên cứu văn học Lưu Khánh Thơ đã có nhận định: “Vấn đề nổi bật trong trường ca là hiện thực của đất nước Campuchia trong thời kỳ đang xảy ra thảm hoạ diệt chủng và cuộc hồi sinh của toàn dân tộc. Đây là một đề tài đã được nhiều người khai thác. Đến lượt mình, Anh Ngọc đã cố gắng đi tìm một cách nói khác, một hướng đi riêng và ở một mức độ nào đó anh đã thực hiện được ý định của mình...Cách suy nghĩ và đánh giá sự việc trong trường ca tương đối mới mẻ và mạnh bạo”...

...“*Sông Mê Công bốn mặt*” đã đánh dấu một bước chuyển biến khá rõ trên chặng đường phát triển của thơ Anh Ngọc. Nếu trước kia cảm hứng chủ đạo của thơ Anh Ngọc là ngợi ca và lạc quan tin tưởng thì gần đây tư duy thơ của anh đã

có biến đổi. Triết lý và trữ tình, nhận thức lý trí và sự tinh tế nhạy cảm - những yếu tố đó đã hoà quyện vào nhau, góp phần làm nên phẩm chất thơ Anh Ngọc nói chung và trường ca Sông Mê Công bốn mặt nói riêng...” [63, tr.293].

Hoàng Cát trong bài *Đọc “Sông núi trên vai”* (Trường ca của Anh Ngọc, Nxb Phụ nữ, 1995) trên báo Nhân dân 1995 đã khẳng định: “Trong những trường ca viết về thời chiến tranh chống Mỹ mà tôi đã được đọc, thì *Sông núi trên vai* là một tác phẩm mà tôi có thể đọc đi đọc lại nhiều lần. Trường ca viết có độ sâu về tư duy và tình cảm; nó có nhiều tầng, nhiều lớp, nhiều nỗi niềm da diết lòng người” [11, tr.5].

Còn Nguyễn Hoàng Sơn trong bài *Anh Ngọc- Yêu ông Diêu nhưng giống ông Viên?* (Trên báo *Người Hà Nội* số 49 ra ngày 3/12/2003) cũng nhận xét: “Khá nhất là “Sông Mê Công bốn mặt” (1979-1981) Cảm xúc dồi dào, dẫn dắt thông minh, cấu trúc sáng sủa, hợp lý, những câu thơ giàu hình ảnh và kiến thức về một vùng đất và một dân tộc gần gũi với chúng ta nhưng vẫn luôn bí hiểm và bất ngờ, đó là ưu điểm của trường ca khá kịp thời này”[51, tr.4].

Trong bài phỏng vấn *Nhà thơ Anh ngọc: Tôi viết về Campuchia từ máu thịt của mình* trên tạp chí Văn nghệ Quân đội số 17(2/2009, tr.69-70) của Đoàn Minh Tâm, tác giả cũng cho rằng: “Đọc *Sông Mê Công bốn mặt* tôi cảm thấy cảm hứng của tác giả đi từ sự kinh ngạc, khám phục rồi ca ngợi vẻ đẹp, đến nỗi đau và rồi trở lại với những suy tư đời thường cá nhân thông qua hoàn cảnh thân phận nhân vật trữ tình “tôi”. Con đường đi của cảm hứng như thế tương đối dài”[59, tr.3].

Như vậy, từ những tài liệu mà chúng ta có được, chưa có bài viết dài hơi nào đi sâu nghiên cứu về trường ca Anh Ngọc một cách có hệ thống, nhất là từ góc độ đặc trưng thẩm mỹ thể loại. Chọn đề tài này chúng tôi hi vọng sẽ góp thêm một cách tiếp cận về hiện tượng sáng tạo và những đóng góp riêng của Anh Ngọc cho thể loại trường ca.

3. Đối tượng nghiên cứu

Thực hiện đề tài này, luận văn xác định lấy bốn trường ca của Anh Ngọc làm đối tượng nghiên cứu. Đó là các trường ca *Sóng Côn đảo*, *Sóng núi trên vai*, *Sông Mê Công bốn mặt* và *Điệp khúc vô danh*.

4. Nhiệm vụ nghiên cứu

4.1 Trường ca là một phạm trù thể loại. Trong văn học Việt Nam hiện đại, trường ca là một sản phẩm của lịch sử. Một trong những nhiệm vụ quan trọng của luận văn là làm sáng tỏ mối quan hệ và liên hệ giữa thực tiễn sáng tác trường ca của Anh Ngọc và những kinh nghiệm thể loại trường ca trong văn học truyền thống trong nước và ngoài nước.

4.2. Phân tích hệ thống, có định hướng những sáng tác trường ca của Anh Ngọc để khái quát những tư tưởng thẩm mỹ và ngôn ngữ thể loại của tác giả.

4.3. Làm rõ những đóng góp về thi pháp trường ca của Anh Ngọc trong mặt bằng sáng tác chung của các nhà thơ thời kỳ chống Mỹ và sự vận động của thể loại này.

5. Phương pháp nghiên cứu và phạm vi nghiên cứu

5.1. Phương pháp nghiên cứu

Ở luận văn này chúng tôi chủ yếu dùng *phương pháp nghiên cứu loại hình*. Ngoài ra, chúng tôi sử dụng *phương pháp phân tích tác phẩm* kết hợp với *thi pháp học hình thức*, *thi pháp học lịch sử* và *phương pháp so sánh* đối chiếu với các tác giả khác trong cùng một thể loại để thực hiện tốt yêu cầu của luận văn.

5.2. Phạm vi nghiên cứu

Về mặt lý luận: chúng tôi sử dụng những ý kiến nghiên cứu sử thi của Hêghen, nghiên cứu trường ca của Bakhtin, của GS.TS Mã Giang Lân, tác giả Hoàng Ngọc Hiến và một số tác giả khác làm cơ sở lý luận cho việc nghiên cứu về khái niệm và đặc điểm của thể loại trường ca trong tiến trình phát triển của văn học trên thế giới và ở Việt Nam.